

استاندارد در خصوص رفتار با زندانیان^۱ منتشر کرد که به قواعد «ماندلا» معروف شد و دولت‌های عضو ملل متحد را به رعایت آن فراخواند. این سند، قواعد جزئی‌تری در خصوص رعایت بهداشت، برنامه‌های آموزشی و تربیتی، محل استراحت، خدمات پزشکی و ورزشی و تفریحات، اجرای مجازات حبس و... تجویز کرد.

یکی از مهم‌ترین کارکردهای نهاد زندان و صدور حکم حبس، ملاحظات پیشگیرانه و تمرکز بر جنبه‌های بازدارنده مجازات بوده است. گاه این کارکرد را در ذیل اصلاح و درمان ذکر می‌کردند، ولی واقعیت آن است که این کارکرد را باید به طور مستقل در نظر گرفت. برخی از اندیشمندان کیفری بر این باور هستند که اجرای مجازات باید مجرمان را از ارتکاب جرائم آینده بازدارد؛ اما در گذر زمان مشخص شد که ناتوانی زندان در برنامه‌های اصلاح و درمان، نه تنها کارکرد بازدارندگی را تقویت نکرد، بلکه موجب مهارت‌افزایی مجرمان گردید و باعث شد که شگردهای ارتکاب جرم، تقویت و کامل شود و در نتیجه این کارکرد در عمل شکست خورد.

بنابراین از دهه ۱۹۷۰ میلادی به بعد، برنامه‌های اصلاح و درمان در نظام آمریکا و سراسر جهان شکست خورد و این امر موجب شد که زندان برای بزهکاران به محلی با شدت و غلظت سابق تبدیل شود و دیگر نیازی به برنامه‌های حمایتی، درمانی، اصلاحی و بازپرورانه نبود. کارکرد زندان به یک کارکرد سزاگرایانه برای تحمیل عذاب و رنج ناشی از ارتکاب جرم به مجرم، تبدیل شد. حتی پس از حوادث ۱۱ سپتامبر و جنگ با تروریسم، بسیاری از قواعد اولیه ناظر بر اداره محیط زندان و رفتار با زندانیان نقض گردید و چنین برخوردی، از سوی جامعه آمریکایی تقبیح نشد، در حالی که چنین امری در ۵۰ سال اخیر، وحشیانه و مذموم به نظر می‌رسید.

حقوق زندانیان

تاریخ نهاد زندان بیانگر آن است که زندانی از کلیه حقوق انسان‌های زنده محروم می‌شدند. ریشه این برداشت در این دیدگاه بود که مجرم

1- United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners ("the Mandela Rules") (UNSMR)

با ارتکاب جرم، بنیادهای مستحکم جامعه را درهم شکسته و ایستایی جامعه را نقض کرده است. اصطلاح «حقوق زندانیان» را باید در سیر تحولات قواعد اداره زندان و نحوه رفتار با زندانیان در اسناد سامان ملل متحد جست‌وجو کرد. تا پیشتر، این اصطلاح غریب و کمی خنده‌آور بود. شخص زندانی به واسطه ارتکاب جرم، فاقد هرگونه حق تلقی می‌شد؛ اما در غلبه جریان اصلاح و درمان و تلاش‌های سازمان ملل متحد و همچنین توسعه و ترویج گفتمان حقوق بشر در جامعه بین‌المللی، حقوق زندانیان مصداق پیدا کرد.

میثاق حقوق مدنی و سیاسی، قواعد حداقلی استاندارد برای رفتار با زندانیان، کنوانسیون‌های حقوق بشر و سایر اسناد مشابه که همگی پس از جنگ جهانی دوم تصویب شدند، حقوق زندانیان را به رسمیت شناختند. بر طبق این اسناد زندانیان حقوقی دارند که باید مراعات شود.

ناکارآمدی زندان

مطالعات تجربی جرم‌شناسان بیانگر آن است که دیگر زندان نمی‌تواند رفتار مجرمان را تغییر دهد و بر طبق شواهد بیش از نیمی از مجرمان پس از اتمام دوره زندان، دوباره در اثر ارتکاب جرم به زندان بازمی‌گردند، این در حالی است که بازنگشتن نیم دیگر به زندان، بیانگر آن نیست که لزوماً مرتکب جرم نمی‌شوند، بلکه ممکن است فعالیت‌های مجرمانه‌ای با شگردهای پیشرفته‌تر انجام دهند که امکان دستگیری آن‌ها نباشد. بنا بر گفته جرم‌شناسان، نهاد زندان بیشتر موجب می‌شود که ارتکاب جرم به روش‌های پیشرفته‌تری ارتقا یابد. همچنین، افزایش تعداد زندانیان موجب کاهش جرم نمی‌شود. به عبارت دقیق‌تر، هیچ رابطه معناداری میان افزایش زندانیان و صدور حکم حبس با کاهش جرم وجود ندارد.

علاوه بر این مشکلات، مجازات حبس و شروع دوران جدیدی از زندگی در زندان، سبک زندگی خاصی به دنبال دارد. این سبک زندگی از حداقل معیارهای بهداشت محیط، سلامت جسمی و آرامش روانی، پایین‌تر است. بسیاری از زندانیان، مصرف دخانیات و مواد مخدر را برای نخستین بار، در زندان تجربه می‌کنند. همچنین

۹۹ بنا بر گفته جرم‌شناسان، نهاد زندان بیشتر موجب می‌شود که ارتکاب جرم به روش‌های پیشرفته‌تری ارتقا یابد. همچنین، افزایش تعداد زندانیان موجب کاهش جرم نمی‌شود. به عبارت دقیق‌تر، هیچ رابطه معناداری میان افزایش زندانیان و صدور حکم حبس با کاهش جرم وجود ندارد. ۶۶

خانواده‌های بسیاری از آنان، با مشکلات مادی و روانی فراوانی مواجه بوده و در غالب موارد، منجر به ارتکاب ناپهنجاری‌ها از سوی خانواده‌های آنان می‌شود. نکته قابل توجه آن است که زندانیان پس از آزادی، همان سبک زندگی را به محل سکونت و میان خانواده خود منتقل می‌کنند که این امر موجب ترویج رفتارهای ناپهنجار در میان سایر شهروندان خواهد شد.

چالش دیگر زندان به رشد خشونت میان زندانیان و کارکنان زندان مربوط می‌شود. این خشونت هم در تعامل زندانی با زندانبان‌ها مشاهده می‌شود و هم ممکن است زندانبان یا زندانی آن را به درون محیط خانواده یا جامعه پیرامون خود انتقال دهد. در نقطه مقابل، زندان می‌تواند تأثیر معکوس بر زندانی گذاشته و او را درون‌گرا و منزوی کند و این انزوا به خودکشی یا خودزنی زندانیان منجر شود.

۱- برآمد

سخن گفتن از کارآمدی زندان یک مباحثه داغ و جذاب در رسانه‌ها، میتینگ‌های انتخاباتی، سخنرانی‌های سیاستمداران و مطبوعات است. اما نمی‌توان با یقین درباره آن اظهار نظر کرد. اگرچه برخی مطالعات بیانگر آن است که مجازات‌های سرکوبگر نظیر اعدام و حبس‌های ابد و طویل‌مدت، می‌تواند رعب و وحشت بیافریند و اندکی از نرخ جرائم بکاهد، اما در حقیقت این وضعیت می‌تواند به خلق یک نظام سرکوبگر و خشن بینجامد که ملاحظات تاریخی، آینده زیبا و با دوامی را برای چنین نظام‌های پیش‌بینی نمی‌کند.

امروزه از رهگذر آموزه‌های حقوق بشر و ترویج دیدگاه‌های انتقادی حقوق کیفری، نظام‌های سیاسی معقول چنین برخوردی را تجویز نمی‌کنند